

Prof. dr hab. Marzenna Ciechańska,
Wydział Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki
ASP w Warszawie
Wybrzeże Kościuszkowskie 37
00-379 Warszawa

**Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Zofii Maniakowskiej – Jazownik pt.
„Problematyka konserwatorska miniatur ze zbiorów Muzeum Narodowego w Krakowie
wykonanej pod kierunkiem prof. Elżbiety Jabłońskiej
oraz promotora pomocniczego dr Anny Zaręby**

wykonana na zlecenie Dziekana Wydziału Sztuk Pięknych UMK w Toruniu
dr hab. Joannę Kucharzewską, prof. UMK

Przedstawiona do recenzji dysertacja dotyczy rozpoznania technologicznego i konserwatorskiego kolekcji miniatur ze zbiorów Muzeum Narodowego w Krakowie. *Konserwatorskie case study* dysertacji to konserwacja–restauracja 16 wybranych ze zbioru miniatur oraz wykonanie szeregu niezbędnych zabiegów konserwatorskich w oprawach miniatur.

Obszar badawczy określony przez Doktorantkę to kolekcja 881 miniatur objętych numerem inwentarzowym MNK III min. W kolekcji znajdują się miniatury pochodzące z okresu od II połowy XVII wieku do XX wieku wykonane różnymi technikami na różnego rodzaju podłożach. Kolekcja nie była wcześniej całościowo badana i opracowana pod kątem technologicznym i konserwatorskim. Jak Autorka słusznie zauważa termin miniatura ma wielorakie znaczenie, dlatego też określiła typy przedmiotów artystycznych leżące w obszarze badawczym dysertacji. W ramach pracy Autorka skatalogowała pod kątem stanu zachowania (zakresu zniszczeń) i techniki wszystkie 881 miniatur, przebadła technologicznie i diagnostycznie wybrane obiekty następnie poddała konserwacji wybrane obiekty. Program badań diagnostycznych zakrojony został szeroko, Autorka badała nie tylko stan samych miniatur, ale również opraw. Celem projektu było nie tylko opracowanie przedmiotowej kolekcji, ale również wypracowanie wskazówek i sposobu postępowania konserwatorskiego mogących znaleźć zastosowanie w innych kolekcjach miniatur.

Dysertacja będąca relacją z przeprowadzonych prac oraz opisem i dyskusją wyników składa się z dwóch zasadniczych części: pierwsza - nazwałabym ją przygotowawczą - przedstawia na podstawie badań źródłowych zagadnienie miniatur, ich technologię wykonania i aktualny stan badań w obszarze konserwacji-restauracji. Druga to część badawcza, i zasadnicza w rozumieniu tytułu dysertacji, poświęcona jest stricte obiektom z kolekcji przedmiotowej, Autorkę zbiór interesuje przede wszystkim jako całość, ale składająca się z poszczególnych obiektów, które bada.

Recenzowana praca to 306 stron wydruku komputerowego uzupełnionego 11 aneksami dołączonymi w wersji cyfrowej (pendrive). Pracę rozpoczyna *Wstęp* nienumerowany, po którym następuje część zatytułowana *Stan Badań* składająca się z czterech rozdziałów (I – IV) podzielonych na podrozdziały. Część główna zatytułowana *Część Badawcza* składa się z pięciu rozdziałów (V- IX) podzielonych na podrozdziały, z których ostatni jest podsumowaniem. Na końcu zamieszczone są niezbędne spisy i wykazy tzn. bibliografia, spis aneksów, spis fotografii i rysunków oraz streszczenia w języku polskim i angielskim. Wydruk zawiera 238 ilustracji, 5 wykresów, 7 rysunków i 23 tabele. Bibliografia to 23 strony pozycji źródłowych, opracowań, prac badawczych (niestety pozycje nie zostały ponumerowane) . Bibliografia jest bogata, autorka korzystała z wielu traktatów i źródeł z epoki.

Zbiór 11 Aneksów zawiera m.in. 16 dokumentacji prac konserwatorskich miniatur z przedmiotowej kolekcji zrealizowanych przez Autorkę, raporty z badań konserwowanych miniatur (m.in. badania techniką spektroskopii ramanowskiej, identyfikacja włókien, analizy FTIR, XRF, badania szkieł, kości słoniowej, badania mikrobiologiczne, odczyty monitoringu, palety miniaturzystów, wykaz wraz z charakterystyką technologiczną i oceną stanu zachowania wszystkich badanych miniatur – błędnie nazwany przez Autorkę *Ankieta*

W otwierającym pracę wstępie (7 stron) zarysowany jest cel pracy i jej zakres oraz zwięźle omówiona struktura pracy. Jako zasadniczy cel pracy Autorka uważa (cyt.) „opracowanie problematyki konserwatorskiej w kolekcji miniatur” wraz „z zaprezentowaniem i wskazaniem rozwiązań z zakresu konserwacji zapobiegawczej”.

W rozdziale pierwszym Autorka wyjaśnia zagadnienia terminologiczne, omawia tematykę, funkcję miniatur, zamieszcza krótki rys historyczny i omawia literaturę przedmiotu. W drugim i trzecim przybliża czytelnikowi zagadnienia techniczne i technologiczne na podstawie traktatów oraz literatury. Autorka zapoznała się z wieloma traktatami z epoki (głównie dzięki możliwości jakie otworzyła cyfryzacja zbiorów bibliotecznych i udostępnienie w Internecie).

Jest to rozdział niezwykle interesujący i przydatny szerszemu kręgowi czytelników. Jest to także bardzo dobry materiał dydaktyczny. Rozdział zamykający tę część – czwarty – odnosi się do zagadnień konserwatorskich omawianych w literaturze przedmiotu

Część badawczą rozpoczyna rozdział nr V zatytułowany *Zbiory Miniatur MNK*. Wydaje się, że należałoby go zatytułować *Zbiór Miniatur MNK*, ponieważ jak wynika z treści dysertacji jest to jeden zbiór opatrzony jednym numerem inwentarzowym. Można by go ewentualnie nazwać nawiązując do tytułu pracy *Miniatury w zbiorach MNK*. Rozdział składa się z wprowadzenia przedstawiającego ogólnie zbiór pod kątem historycznym, proveniencyjnym, artystycznym oraz podrozdziałów omawiających miniatury według techniki wykonania, a w zasadzie wg. rodzajów podłoża. Czytając ten rozdział uderzył mnie brak wykazu miniatur będących treścią części badawczej. Jak się jednak okazało nie brakuje go w pracy, ale dużo czasu zajęło recenzentce znalezienie świetnej tabeli zawierającej katalog 881 miniatur wraz z ich technologiczno-konserwatorską charakterystyką. Ten wykaz został błędnie przez Autorkę nazwany Ankieta, do czego odniosę się w dalszej części recenzji. W rozdziale piątym brak jest zupełnie przywołań tej świetnej tabeli. Uważam to za bardzo duży brak dla czytelnika.

Rozdział szósty poświęcony jest stanowi zachowania miniatur z kolekcji. Ocenę zniszczeń i ich przyczyn wykonano na podstawie oglądu i szeregu przeprowadzonych badań diagnostycznych.

Rozdział siódmy omawia wyniki przedstawionych w rozdziale VI badań. Autorka wyodrębnia zniszczenia specyficzne dla miniatur i te szczegółowo omawia. Następnie podsumowuje wyniki przeglądu konserwatorskiego, który wykonała dwukrotnie w odstępie 3 lat. Przeprowadzona dwukrotnie ocena pozwala ocenić zmiany w stanie zachowania. Stan zachowania każdej miniatury oceniła zgodnie z obowiązującą w MNK skalą (od 1 do 5). Szkoda, że nie przedstawiła w rozdziale VII.I charakterystyki poszczególnych stopni. Jest ona zawarta w Komunikacie umieszczonym w Aneksach, ale wygodniej byłoby czytelnikowi gdyby ta charakterystyka ocen znalazła się także w rozdziale. Należy podkreślić bardzo duży wkład pracy jaki włożyła Autorka w tę część pracy. Analizując wyniki badań i poczynione obserwacje wykonała szereg zestawień obrazując je tabelami i wykresami. Autorka pokusiła się również o kwerendę w kilku kolekcjach miniatur dotyczącą metod przechowywania, eksponowania miniatur.

Kolejny rozdział (ósmy) to krótkie przedstawienie prac konserwatorskich jakie Autorka wykonała. Rozdział ten w przeciwieństwie do poprzedniego wydaje się nie najszcześliwiej

skonstruowany. Autorka ilustruje konserwację każdego obiektu kilkoma fotografiami i zamieszcza suchy wykaz zabiegów konserwatorskich, zaś wykonane dokumentacje konserwatorskie zamieszcza jako aneks. Rozdział ten prezentuje zdawkowo zakres zabiegów jaki Autorka zrealizowała, i w tej formie niewiele wnosi do treści rozprawy, a mógłby być bardzo interesujący. Autorka nie uzasadnia wyboru miniatur do konserwacji, można się jedynie domyślać, nie omawia również zabiegów, rodzaju zastosowanych materiałów. Wydaje się, że bardziej zasadna byłaby dyskusja uzyskanych efektów przeprowadzonych prac konserwatorskich i całościowe podsumowanie wyników przeprowadzonych prac. Tym bardziej, że w aneksie zamieszczone są dokumentacje poszczególnych konserwacji gdzie znajdujemy wykazy zabiegów.

Zasadniczą część dysertacji kończy podsumowanie (5 stron). Jest to podsumowanie części badawczej. Autorka zamieszcza tam ogólne wnioski wynikające z przeprowadzonych badań. Próbuje nakreślić zalecenia dla dowolnej kolekcji miniatur.

Brak jest zakończenia odnoszącego się do całości realizacji doktorskiej.

Podmiotem dysertacji jest zbiór 881 miniatur, które Autorka obejrzała, zinwentaryzowała, określiła technikę i oceniła ich stan zachowania. Efekty tej części badań zamieściła w tabeli, którą nazwała ANKIETĄ ośmielę się stwierdzić, że mylnie.

Wydaje się, że słowo ankietę nie odzwierciedla zawartości tabeli będącej Aneksem nr 10 zawierającej charakterystykę poszczególnych miniatur wraz z oceną stanu zachowania. Ankietę jest zdefiniowanym narzędziem badawczym polegającym na zbieraniu odpowiedzi na interesujące badacza pytania zebrane w specjalnie opracowanym formularzu, na które odpowiadają respondenci - osoby ankietowane. Można by uważać, że Autorka zadaje pytania miniaturom - respondentom, na które za jej pośrednictwem odpowiadają - poetycko można by nazwać to ankietą. Jest to jednak zbyt duża przenośnia w pracy naukowej. Nie jest to w żadnym wypadku zarzut dot. treści, ale w pracy naukowej ścisłe nazywanie narzędzi badawczych jest wielce istotne. Na przykładzie recenzentki widać jak bardzo mylące jest takie dowolne użycie terminu. Przeglądając wstępnie pracę brakowało mi spisu miniatur, zastanawiałam się czytając rozdział piąty, dlaczego Autorka nie zamieściła przynajmniej spisu miniatur. Dopiero kiedy otworzyłam aneks, żeby zobaczyć, co zawiera ankietę, (na podstawie opisu we wstępie uznałam, że jest to ankietę rozesłaną do instytucji posiadających kolekcje miniatur z pytaniami dotyczącymi zniszczeń), odkryłam przypadkowo, to czego próżno wcześniej szukałam wykazu

miniatur wraz z bogatą charakterystyką. Nie wiem dlaczego Autorka nie użyła określenia katalog miniatur lub wykaz zawierający „to i to”, byłoby to dla czytelnika czytelne i prawidłowe. Jak również odniesienie do tego katalogu winno znajdować się na początku części badawczej, jakże inaczej czytałoby się mogąc się odnieść do katalogu (błędnie ankiety). Nie wiem czy nie byłoby lepiej, gdyby ten katalog stanowił prawowity rozdział w pracy. Jak rozumiem stworzyła go Autorka i ma do niego prawa autorskie i jest częścią pracy badawczej. Zapewne objętość Aneksu nr 10 jest duża i być może Autorka uważała, że rozbijałby konstrukcję pracy, ale nie zgadzam się z tym. Ten katalog jest świetnym narzędziem badawczym, który może być wykorzystywany w dalszych badaniach przez różnego rodzaju specjalistów.

W tekście znalazły się sformułowania błędne, nielogiczne lub niejasne, co należałoby poprawić przykładowo: w aneksie 2b (dokumentacja konserwatorska) „Z uwagi na obecność intensywnych przebarwień niewiadomego pochodzenia wykonano badania aktywności mikrobiologicznej obiektu . Proces prowadzono metodą przekładkową w parach PCMC.” Metoda w parach PCMC nie jest badaniem aktywności mikrobiologicznej.

Podsumowując należy stwierdzić, że ta szeroko zakrojona praca zawiera bardzo duży materiał badawczy, jest bardzo interesująca, zawiera olbrzymią ilość informacji. Uzyskany w efekcie realizacji projektu doktorskiego materiał badawczy jest bardzo bogaty i przydatny dla szerokiego grona naukowców, konserwatorów, kuratorów, jak również osób hobbistycznie interesujących się tymi uroczymi dziełami sztuki. Jest także punktem wyjścia do dalszych badań w obrębie kolekcji MNK jak i innych zbiorów miniatur. Po wprowadzeniu poprawek i odpowiedniej redakcji dysertacja powinna być opublikowana.

Dzięki przeprowadzonym przez Autorkę w ramach doktoratu pracom cenne dzieła sztuki zostały zabezpieczone i zakonserwowane , co znaczy także, że wyniki prac badawczych zostały jeszcze w ramach projektu wdrożone.

Oczywistym jest, że Autorka przy tak szeroko zakrojonym projekcie, nie ustrzegła się od różnego typu błędów, które recenzent jest zobowiązany wytknąć, ale dotyczą one raczej formy przedstawienia zagadnień i nie umniejszają one wartości naukowo – konserwatorskiej pracy.

Konkluzja Praca bardzo wartościowa, wzbogacająca i pogłębiająca zasadniczo wiedzę na temat technologii miniatur i specyficznych dla tej grupy zabytków zagadnień konserwatorskich. Konserwatorskie badania miniatur z kolekcji MNK i całościowe opracowanie kolekcji jest autorskim wkładem zarówno w sztukę jak i naukę konserwacji oraz w ochronę dziedzictwa kulturowego. Zebrane wyniki badań są świetnym materiałem porównawczym dla badaczy zarówno w zakresie technologii, konserwacji jak i historii sztuki. Cel podjęcia pracy był całkowicie uzasadniony a realizacja bardzo dobra. Praca jest rozwiązaniem oryginalnym, przedmiotowa kolekcja nie była wcześniej opracowana technologicznie i konserwatorsko. Nakład pracy biorąc pod uwagę ilość obiektów w kolekcji jest olbrzymi.

Dlatego też uważam, że dysertacja spełnia całkowicie obowiązujące wymogi, zarówno ustawowe jak i zwyczajowe, stawiane dysertacjom doktorskim w dziedzinie sztuki w dyscyplinie sztuki plastyczne i konserwacja-restauracja dzieł sztuki. Doktorantka wykazała się kompetencjami, umiejętnościami i wiedzą na wymaganym poziomie. W związku z powyższymi stawiam wniosek o dopuszczenie pracy doktorskiej mgr Zofii Maniakowskiej-Jazownik do publicznej obrony.

Warszawa 02.03.2021